

Hasilat Sənayesində Şəffaflıq və benefisiar
sahiblik: digər ölkələrin təcrübəsi və bu
təcrübədən Azərbaycanda istifadəsinə dair
təkliflər

Sabit Bağirov,

Sahibkarlığa və Bazar İqtisadiyyatının İnkişafına Yardım Fondu

Nələrdən söhbət ediləcək?

1. Həsılət Sənayesində Şəffaflıq standartında beneficiar sahibkarlığın aşkarlanması barədə nələr qeyd edilir?
2. Nəyə görə bu açıqlamalar vacibdir?
3. Azərbaycanca hasılat sənayesində qapalı qalan bir şey varmı?
4. Bu açıqlamalar ölkəmizdə bu gün mümkündürmü?
5. Azərbaycan hökumətinin bu məsələyə münasibəti necə görünür?
6. Digər ölkələrin təcrübəsi nə deyir?
7. Təkliflər

Hasilat Sənayesində Şəffaflıq standartında beneficiar sahibkarlığın aşkarlanması barədə nələr qeyd edilir?

Standartda beneficiar sahiblik anlayışı (2.5.f.i):

*Şirkətə münasibətdə beneficiar sahib birbaşa və ya dolayısı ilə korporativ təşkilata sahib olan və ya həmin korporativ təşkilata nəzarət edən **fiziki şəxs(lər)dir.***

Standartın tövsiyəsi (2.5.a):

Tətbiq edən ölkələrə mineral ehtiyatlar sahələri üzrə tenderdə iştirak edən, fəaliyyət göstərən və ya sərmayə qoyan korporativ təşkilat(lar)ın, o cümlədən onların beneficiar sahib(lər)inin və sahiblik səviyyəsinin ictimaiyyət üçün açıq reyestrini (beneficiarların adları, sahiblik səviyyəsi, sahibliyin və ya nəzarətin necə aparıldığı barədə məlumatlar daxil olmaqla) aparmaq tövsiyə edilir

Hasilat Sənayesində Şəffaflıq standartında beneficiar sahibkarlığın aşkarlanması barədə nələr qeyd edilir?

Standartın tələb etdikləri (2.5.b):

i. beneficiar sahibliyin açıqlanması üzrə dövlət siyasəti və ÇQ-nin müzakirələri MHŞT Hesabatında sənədləşdirilməlidir. Sənədləşdirmə beneficiar sahiblik məlumatlarının açıqlanmasına dair müvafiq hüquqi müddəaların xüsusiyyətlərini, mövcud açıqlama təcrübəsini, nəzərdə tutulmuş və ya həyata keçirilən islahatları əhatə etməlidir.

ii. Çoxtərəfli qrup 2017-ci il 1 yanvar tarixinədək aşağıdakı (c)-(f) bəndlərinə uyğun olaraq beneficiar sahiblik məlumatlarının açıqlanmasına dair Yol Xəritəsini dərc etməlidir. Çoxtərəfli qrup Yol Xəritəsində bütün vacib tədbirləri və son tarixləri müəyyən edərək ÇQ-nin illik fəaliyyət hesabatının tərkib hissəsi kimi həmin yol xəritəsinin icrasını qiymətləndirməlidir.

Hasilat Sənayesində Şəffaflıq standartında beneficiar sahibkarlığın aşkarlanması barədə nələr qeyd edilir?

Tələblərin tətbiqi vaxtına dair qeydlər (2.5.c):

1 yanvar 2020-ci il tarixdən etibarən MHŞT hesabatına daxil edilməsi məqsədilə tətbiq edən ölkələrdən beneficiar sahiblik məlumatları üzrə sorğu göndərmək, şirkətlərdən isə bu məlumatların açıqlanması tələb olunur. Bu tələb mineral ehtiyatlar sahələri üzrə tenderdə iştirak edən, fəaliyyət göstərən və ya sərmayə yatıran korporativ təşkilat(lar)a şamil olunur və beneficiar sahiblərinin adları, sahiblik səviyyəsi, sahibliyin və ya nəzarətin necə aparıldığı barədə məlumatları əks etdirməlidir. Beneficiar sahiblik barədə məlumatlarda hər hansı boşluq və ya çatışmazlıqlar, beneficiar sahibliklə bağlı məlumatların hamısını və ya bir hissəsini təqdim etməyən müəssisələrin adları göstərilməklə MHŞT Hesabatında açıqlanmalıdır. Əgər hər hansı ölkə bu tələbin **1 yanvar 2020-ci il tarixinədək** icrasında öz konstitusiyasından irəli gələn maneə və ya ciddi praktiki maneələrlə rastlaşarsa, həmin ölkə 8.1 tələbinə əsasən uyğunlaşdırılmış tətbiq üçün müraciət edə bilər.

Nəyə görə bu açıqlamalar vacibdir?

- 1) Açıqlama korrupsiya və vergidənqaçma risklərini azaldır;
- 2) Əhəmiyyətli siyasi vəzifələri icra edən şəxsləri maraqlar münaqişəsi hallarından qaçırır;
- 3) Benefisiarlarını açıqlayan şirkətlərə birjalara yol açılır;
- 4) Benefisiarlarını açıqlayan şirkətlərə investorların inamı artır;
- 5) Benefisiarlarını açıqlayan şirkətlərə ictimai etimad artır;

Azərbaycanda hasilat sənayesində qapalı qalan bir şey varmı?

Qapalı qalılardan bəziləri:

1. Hansı normativ sənədin (Qanun, Fərman və s) əsasında xarici şirkətlər seçilir və onlarla kontraktlar imzalanır?
2. Neft və qaz ehtiyatlarına dair audit nəticələri;
3. Hasilat sənayesində fəaliyyət göstərən bəzi şirkətlərin benefisiarları;
4. Sair məlumatlar

Açıqlamalar ölkəmizdə bu gün mümkündürmü?

Azərbaycan Respublikasının «Kommersiya sirri haqqında» Qanunu:

Maddə 4. **Kommersiya sirri hesab edilən məlumatlar**

4.1. Aşağıdakılar istisna edilməklə, hüquqi və fiziki şəxslərin bu Qanunun tələblərinə uyğun olan məlumatları kommersiya sirri hesab edilir:

4.1.1. dövlət sirrini təşkil edən məlumatlar;

4.1.2. təsis sənədlərində əksini tapan məlumatlar (kommersiya hüquqi şəxslərin təsisçiləri (iştirakçıları) və onların nizamnamə kapitalındakı payları barədə məlumatlar istisna olmaqla);

Beləliklə, bu Qanun Benefisiar Sahibliyə dair məlumatları kommersiya sirri hesab etmir.

Açıqlamalar ölkəmizdə bu gün mümkündürmü?

Azərbaycan Respublikasının «**Hüquqi şəxslərin dövlət qeydiyyatı və dövlət reyestri** haqqında» Qanunu:

Maddə 18. Dövlət reyestrinin aşkarlığı

18.1. Kommersiya hüquqi şəxslərin təsisçiləri (iştirakçıları) və onların nizamnamə kapitalındakı payları barədə məlumatlar istisna olmaqla, hər bir şəxs dövlət reyestrindəki yazılarla tanış olmaq, dövlət reyestrindən çıxarışı və qeydiyyat üçün təqdim olunmuş sənədlərin surətlərini tələb etmək hüququna malikdir. Azərbaycan Respublikasının müvafiq icra hakimiyyəti orqanı istənilən maraqlı şəxsin tələbi ilə hüquqi şəxsin dövlət qeydiyyatına alınması və ya alınmaması barədə məlumat verməlidir.^[82]

18.2. Hüquqi şəxslərin, xarici hüquqi şəxslərin nümayəndəlik və filiallarının dövlət qeydiyyatına alınması və dövlət reyestrinə daxil edilməsinə dair, habelə hüquqi şəxslərin təşkili və fəaliyyəti ilə əlaqədar dərc edilməsi qanunvericiliklə nəzərdə tutulmuş digər məlumatlar (kommersiya hüquqi şəxslərin təsisçiləri (iştirakçıları) və onların nizamnamə kapitalındakı payları barədə məlumatlar istisna olmaqla) ümumi tanışlıq üçün rəsmi dövlət qəzetində dərc edilir.^[83]

Beləliklə, məhz bu qanun bənfisiarların rəsmi açıqlanmasının qarşısını alır.

Azərbaycan hökumətinin bu məsələyə münasibəti necə görünür?

- 1) 2016-cı ildə Benefisiar Sahibliyin açıqlanmasına dair Çoxtərəfli Qrup tərəfindən Yol Xəritəsi təsdiqlənmişdir;
- 2) Hazırda Hökumət Komissiyası həmin Xəritənin tətbiqinə dair Asiya İnkişaf Bankı tərəfindən maliyyələşdirilən layihəni dəstəkləyir

Benefisiar Sahibliyin açıqlanmasına dair Azərbaycan Yol Xəritəsi (2016, Dekabr)

Bu bölmələrdən ibarətdir (<http://www.eiti.az/index.php/az/senedler/sahibliyin-yol-xeritesi>):

1. Giriş;
2. Əhatə dairəsi;
3. Məqsəd;
4. Benefisiar Sahibliyin Anlayışı;
5. Yol Xəritəsinin Strukturu;
6. Başlıca Tədbirlər;
7. Monitoring;
8. Büdcə;
9. Məzmun (Tədbirlər)

Digər ölkələrin təcrübəsi nə deyir?

MHŞT-də 51 ölkə iştirak edir. Bunların 50-də Benefisiar Sahibliyin açıqlanmasına dair Çoxtərəfli Qruplar tərəfindən Yol Xəritələri təsdiqlənmişdir.

Yol Xəritələri MHŞT-nin müvafiq tövsiyələri əsasında hazırlanıb və buna görə oxşardılar.

Yol Xəritələrindəki əsas tədbir qanunvericiliyə dəyişiklik edərək benefisiarların açıqlanmasını təmin etməkdir.

MHŞT ölkələrində benefisiarların xüsusi reyestrləri yaradılır.

Qırğızstan

Qırğızstan Benefisiarların açıqlanması sahəsindəki söylərinə görə MHŞT Sədrinin xüsusi mükafatını ala bilmişdi. Ölkənin «Yerin təkisi haqqında» Qanuna edilən dəyişikliklərlə hasilat sənayesində fəaliyyət göstərmək istəyən şirkətlər benefisiarlarını açıqlamalıdır. Qanunvericilik eyni zamanda yalan məlumatlara görə ciddi cərimələr nəzərdə tutur. Hazırda hökumət xüsusi reyestrin yaradılması üzərində işləyir.

Mənbə: MHŞT 2018-ci il üzrə Tərəqqi Hesabatı

Qazaxstan

Qazaxstan da «Yerin tēki haqqında» məcəlləyə dəyişikliklər edərək neft, qaz və dağ-mədən şirkətləri tərəfindən benefisiarların açıqlanmasını məcburi edib. Yəni hər hansı şirkət lisenziya üçün müraciət etdikdə mütləq benefisiarlarını açıqlamalıdır və benefisiarlar arasında hər hansı dəyişiklik olarsa bu barədə məlumatı təqdim etməlidir. Qanunun pilot tətbiqinə ölkə öz 2016-cı il üzrə hesabatında başlamışdır.

Mənbə: MHŞT 2018-ci il üzrə Tərəqqi Hesabatı

Ukraina

Bu ölkə hüquqi şəxslərin benefisiar sahibliyi üzrə dünyada ilk Registr və məmurların aktivləri üzrə xüsusi reyestr yaradıb. Hökumət 2014-cü ildən bütün şirkətləri əhatə edən bu işlərə başlayıb. Artıq şirkətlərin 70 %-i əhatə edilib (hasilat sənayesi daxil). Bütün məlumatlar açıq və əlçatandır.

Mənbə: MHŞT 2018-ci il üzrə Tərəqqi Hesabatı

Birləşmiş Krallıq

Birləşmiş Krallıq benefisiar sahiblik (böyük nəzarətə malik şəxslər) üzrə dünyada ən nəhəng reyestr yaradıb. Bütün sektorları əhatə edən bu reyestr açıqdır və əlçatandır. Bu günə 2 milyard insan reyestrə daxil olub.

Məlumatların açıqlanması Vətəndaş Cəmiyyəti qurumlarına imkan vermişdir ki, öz qiymətləndirmələrini aparsınlar və hökumət səhvləri tapılırsa onlar düzəldilsin və beləliklə məlumat bazasının etibarlılığı yüksəldilsin.

Mənbə: MHŞT 2018-ci il üzrə Tərəqqi Hesabatı

Qana

Benefisiar sahiblik üzrə xüsusi reyestrin yaradılması məqsədi ilə Qana «Şirkətlər haqqında» Akta müvafiq dəyişikliklər etmişdir. Reyestrin yaradılması üzrərində intensiv iş aparılır.

Mənbə: MHŞT 2018-ci il üzrə Tərəqqi Hesabatı

Digər ölkələr

Avropa Birliyinin Çirkli Pulların Yuyulması ilə mübarizə Direktivinin 30 maddəsi (Article 30 of the 4th EU Anti-Money Laundering Directive (4AMLD)) tələb edir ki, AB ölkələrinin qanunvericiliyində şirkətlərin və ümumiyyətlə hüquqi şəxslərin benefisiarları barədə məlumatlara dair müddəalar olsun və 16 Noyabr 2016-cı il tarixinə dəqiq məlumatlar onların xüsusi reyestrlərdə əks etdirilsin. AB-nin növbəti Direktivi 5AMLD (14 May 2018-də qəbul edilib və 9 iyul 2018-də qüvvəyə minib) mərkəzləşdirilmiş reyestr barədə qeydləri əks etdirir. Direktivlə buradan tanış olmaq mümkündür:

Qlobal benefisiarlar haqqında Reestr: <https://register.openownership.org/>

Burada: Free and open information on **5,078,866 companies**, from UK PSC Register, Denmark Central Business Register (CVR), Slovakia Public Sector Partners Register, Ukraine Unified States Register (EDR) and EITI pilot data. [Download data](#)

Məsələn İrlandiya: <https://www.cro.ie/Registration/Beneficial-Ownership>

Təkliflər

1. Azərbaycan Respublikasının «**Hüquqi şəxslərin dövlət qeydiyyatı və dövlət reyestri haqqında**» Qanununa dəyişiklik edilərək Kommersiya hüquqi şəxslərin təsisçiləri (iştirakçıları) və onların nizamnamə kapitalındakı payları barədə məlumatların açıqlığı təmin edilsin;

Belə bir dəyişiklik edilərsə, benefisiarların açıqlanması fəaliyyət növündən asılı olmayaraq bütün şirkətlərə aid olacaq. Yox, əgər bu mümkün olmazsa və yalnız hasilat sənayesində işləyən şirkətlərə benefisiarların açıqlanması qərarı qəbul edilərsə, bu halda «Yerin təkisi haqqında» Qanuna dəyişiklikləri etməklə məhdudlaşmaq olar.

Təkliflər

2. Hasilat sənayesində bu və ya digər şirkətlə danışıqlar aparılarkən həmin şirkətin Benefisiarlarının açıq olmasına diqqət yetirilsin. Benefisiarları açıq olmayan şirkətlərlə müqavilələrin imzalanmasına yol verilməsin;
3. Benefisiarların açıqlanması vacibliyi mediada təbliğ edilsin;
4. Vətəndaş cəmiyyəti təmsilçiləri tərəfindən Hasilat Sənayesində fəaliyyət göstərən bütün şirkətlərə öz benefisiarlarının açıqlanması çağırışı ilə müraciət edilsin;

TƏŞƏKKÜRLƏR!

Sabit Bağirov

bagirov.sabit@gmail.com

055-214-07-32